

Davvisámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámit giellaoahpa ja sátnevuorkká rájá alde

JUSSI YLIKOSKI

UiT Norgga árktalaš universitehta

Artihkal guorahallá davvisámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámiid (ovdamearkka dihte *varranaga*, *vuoiddasnaga* ja *betonganaga*) morfologijja, syntávssa ja semantihka earenoamážit dálá čállingielas. Viiddes dutkanmateriála vuodul boahtá ovdan, ahte vaikko *-naga*-hámit leat ovdal govviduvvon ovttaskas advearban, de dat leat produktiiva morfologalaš kategoriija man syntávssalaš funkšuvnnat čujuhit dasa, ahte *-naga*-hámiid sáhttá buoremusat gohčodit substantiivavuđot adjektiivvan. Vaikko dain eai leat adjektiivvaide mihtilmas komparatiiva- ja superlatiivahámit, dat geavahuvvojit sihke predikatiivan ja attribuhttan, ja daid vuodomearkkašupmi lea 'X:in durdon' (omd. *betonganaga fiellut; fiellut leat betonganaga*). Dábálemos *-naga*-hámiid morfosyntávssa ja semantihka lassin guorahallojit maid eanet marginála geavahanvuogit, mat veahkehit oaidnit dan, makkárat leat *-naga*-hámiid prototippalaš morfosyntáksa ja semantihkka, ja makkár rájât dain leat.

Fáddásánit: adjektiivvat, davvisámegiella, essiiva, sátneráhkadeapmi, suorggideapmi

1. Álggahus

Dán artihkkalis guorahalan davvisámegiela morfema (*-naga*) morfologijja, syntávssa ja semantihka dakkár sátnehámiin go *varranaga*, *vuoiddasnaga* ja *betonganaga*. Dákkárat leat govviduvvon measta álo dušše sátnegirjjiin, ovttaskas sátnehápmiin, ja maiddáid ođđaseamos sátnegirjjiit muitalit lagamustá dan, ahte dakkár sátnehámit go *varranaga* gávdnojit ja dat gullet advearbbaid viiddes jovkui. Sátnegirjjiit ja giellaoahpat eai dattetge muital, man olu, goas ja mo dánlágan hámiid lea vejolaš ráhkadit, dahje goas ja mo daid sáhttá ja galgá geavahit cealkagis.

Dán dutkamuša viiddes dutkanmateriála čájeha, ahte *-naga* lea davvisámegielas oalle produktiiva elemeanta, man syntávssalaš ja semánttalaš funkšuvnnat laktásit kásushámiide, earenoamážit essiivvaide – muhto *-naga*-hámit muittuhit vel eanet adjektiivvaid, ja dan dihte daid sáhttá buoremusat gohčodit substantiivavuđot adjektiivvan. Guorahallama metodologalaš vuodđun lea árbevirolaš, empiralaš deskriptiiva gielladieđa man dán áigge dovdat namahusain *basic linguistic theory*, man sáhttá gohčodit sámegillii *vuodđogiellaoahppateorijian* (omd.

Dixon 2010–2012). Ođđa namahusas beroškeahtá sáhka lea praktihkas seamma gielladutkama ideálas man maiddái sámeielaid dovddus dutki Paaavo Ravila lea juo áigá ovdal varrasamos formalisttalaš teoriijaid čuovvovaš sániiguin karakteriseren:

Buoremus giellaoahppa lea dat, mas valjis, luottehahtti ja bures ordnejuvvon materiála hállá ieš iežas beales almmá govččahalakeahtá girjás ođđa tearpmaid ja eahpidahtti doahpágiid heavnnifierbmái. (Ravila 1951: 120; artihkalčállu jorgalus.)

Nuppiid sániiguin artihkkala ulbmilin lea addit teoriijaneutrála lassedieđuid fenomenas, mii gullá gielladutkama guovtti váldosuorggi, giellaoahpa ja sátnevuorkká dutkama, viiddes rádjaguvlui, muhto ii leat dán rádjai govviduvvon vuđolaččat goappáge geahčanguovllus. Dán dutkamuša váldoperspektiiva lea giellaoahpa bealde.

Dutkamuša empiralaš materiála váldogáldun lea čállojuvvon sámegeiella iešgudetlágan teakstašlájain. Eanaš materiála boahtá mañimuš moattilogi jagi teavsttain, ja earenoamáš stuorra gáldun leamaš UiT Norgga ártkalaš universitehta Sámi korpus; badjelaš bealli korpusa teavsttain (badjel 20 miljovvna sáni) leat aviisateavsttat, muhto mielde leat maiddái eará teakstašlájat. Stuorra korpusis beroškeahtá dán dutkamuša lahkonañvuohki lea kvalitatiiva, ii kvantitatiiva. Empiralaš materiála lassin lean guorahallan iežan fáttá maiddái iešgudetlágan ságastallamiin sihke sámegeiela eatnigiel hálliiguin ja singuin geat leat oahppan sámegeiela mañnelis.¹

Kapihttalis 2 buvttán ovdan morfema (-)naga guhkes, muhto seakkes dutkanhistorjjá, ja seamma oktavuodas govvidan oppalaččat sámegeiela -naga-loahppasaš sániid, main dán artihkkala fáddán sirren substantiivavuđot -naga-hámiid, maid de guorahalan dárkileappot kapihttalis 3 sihke morfologijja (3.1), syntávssa (3.2) ja semantihka (3.3) geahčanguovlluin. Kapihttalis 4 ovdanbuvttán čoahkkáigeasu ja digaštalan sihke -naga-morfema ja dasa guoskevaš dutkama rolla sámegeiela dutkiide ja geavaheddjiide. Vaikko dutkamuša lahkonañvuohki ii leat kvantitatiiva, boahttevaš ovdamearkkaid ja daidda guoskevaš guorahallama duogázis lea dat duohtadilli, ahte substantiivavuđot -naga-hámiin eai leat čielga vástagat eará davviriikkalaš gielain, ja dan dihte dat orrot measta álo geavahuvvommin

1 Giittán Oulu universitehta, Sámi allaskuvlla ja UiT Norgga ártkalaš universitehta mánga mielbargi ja studeantta mávssolaš ságastallamiin.

«riekta» dahjege almmá eará gielaide billisteaddji váikkuhusa haga. Nuppe dáfus aiddo dát earenoamášvuohta – ahte ii oba giellagáhttejedjiinge leat leamaš dárbu cuiggodit -*naga*-hámiid boasttogeavaheami – soaitá leamaš guovddáš sivvan dasa, ahte dán guorahallama fáddá lea dán rádjai báhcán dárkilet deskripšuvnna haga. Dát bealistis soaitá muhtun muddui váikkuhan dasa, ahte jorgaleaddjit eai dávjá oba muite geavahit -*naga*-hámiid, dasgo jorgalusain dat eai leat ollege seamma aktiiva anus go teavsttain maid sisdoallu lea álggu rájes ovdanbukton sámegiel dadjanvugiiguin. Dán dutkamuša oktan geavatlaš ulbmilin leage loktet ovttá ano- laš giellaoahpalaš morfema buotlágan teakstabuvttadeddjiid diđolašvuhtii.

2. Morfema (-)*naga* ja dasa guoskevaš dutkan

Davvisámegiela morfema (-)*naga* ii leat lahkage seamma guovddáš oassi giela geavahusas go ovdamearkka dihte kásusat ja eará sojahanmorfemat, mat gullet buot suopmaniid giellaoahpalaš vuodđostruktuvrii man haga sámegiela ii sáhte ollege geavahit. Sáhtttá liikká imaštallat, ahte buot substantiivavuđot -*naga*-hámiid atnui guoskevaš cealkkaovdamearkkat, maid sámegiela guhkes dutkanhistorjjás lean fuobmán, leat čuovvovaš vihtta cealkaga:

- (1) *du muođok, čalmek læk ganjalnaga* (Friis 1887 s.v. *Ganjalnaga*)
- (2) *Isearra go nissu goddá, de fanas šaddá varranaga*. (Lagercrantz 1939: 1003)²
- (3) *Suorpmat ledje giehpánaga*. (Sammallahti 2005: 119; Nickel & Sammallahti 2011: 425)
- (4) *Máret oinnii Máhte áibbas giehpánaga*. (Sammallahti 2005: 128; Nickel & Sammallahti 2011: 438)
- (5) *Báidi lei varranaga*. (Sammallahti 2005: 204; Nickel & Sammallahti 2011: 528)

Cealkagat (1–2) leat ovdabukton sátnegirjjiin, main dat eai leat analyserejuvon muđui go jorgalusaiguin eará gielaide. Daidda laktása maiddá Nielsena (1932–1962) sátnegirji, man sátneartihkal *nâgâ* leage stuorimus dutkamuš dán morfema birra. Son klassifisere *naga* guovtti váldojovkui ja moatti vuollejovkui: 1) suorggidansuffiksán mii vuhtto sátnehámiin nugo mat a) substantiivavuđot

2 Lagercrantza geavahan diedalaš transkripšuvnna lean translittereren dálá čállinvuohkái.

varranaga ja *vuodjanaga*, á) verbálasubstantiivavuđot *káffeboaldinnaga*, b) pronomen- ja advearbavuđot *dáhtanaga* ja *ihttánaga*, c) adjektiiviva- ja partisihppavuđot *varasnaga* ja *gahččannaga*, ja de 2) sierra sátnin mii vuhtto dadjanvugiin nugo mat *ii leat ii naga ge*. Nielsen ii gula daidda geat govvidit *-naga*-suffivssa cealkkaovdamearkkaiguin, ja nie son čilge iežas ovdamearkkaid dušše semantihka perspektiivvas, masa máhccat dárkileappot kapihttalis 3.3. Morfema *naga* sierra sátnin in gieđahala dán čállošis muhto baicce eará sajis (Ylikoski, boahtimin á).

Sámegiela cealkkaoahpalaš deskričovnnain *-naga*-cealkagiid leaba ovdanbuktán dušše Sammallahti (2005) ja ođđasit Nickel ja Sammallahti (2011). Sudno ovdamearkkain oaidnit substantiivavuđot hámiid *giehpanaga* ja *varranaga*, muhto eaba soaige gidde earenoamáš fuomášumi dasa, mii *-naga* rievtti mielde lea ja mo dat doaibmá: Cealkaga (3) soai namuheaba ovdamearkan ng. modifiserejeddji dievaspredikatiivvain, ja (4) ges gohčodeaba modifiserejeddji lasáhuspredikatiivan, muhto dan, mii earuha sáni *giehpanaga* eará advearbbain nugo *botnjut* ja *gahperahttá* bálldalas ovdamearkkain, soai eaba guorahala.

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid lassin maiddái otná gielas gávdnojit eará hámit, maid sáhttit vuohkkasit Nielsena (1932–1962) láhkai analyseret máttasáni sátneluohká mielde daidda, maid vuodđosánit leat adjektiivvat, pronomenat, advearbbat ja verbálasubstantiivvat. Dáid joavkkuid gaskkas leat goit stuorra erohusat dan ektui, orrotgo *-naga*-hámit gullamin giellaohppii vai sátnevuorkái dan mearkkašumis, ahte giellaoahpa sáhttit govvidit produktiiva morfosyntávssalaš njuolggadusaiguin, muhto sátnevuorká sisttisdoallá sániid mat eai gáibit produktiiva sátneráhkadannjuolggadusaid. Čielga rádjá giellaoahpa ja sátnevuorkká gaskkas ii gávdno, muhto *-naga*-hámiid guorahaladettiin lea vejolaš observeret, ahte pronomen- ja advearbavuđot hámit gal eai leat produktiivvat: pronomenvuđot sánit leat gusto dušše *dahtanaga* ja *dáhtanaga*, mat leat Sammallahti (2005: 120) sániiguin «identifikatiiva definihtta prosubstantiivvat». Maiddái advearbavuđot *-naga*-sánit leat dušše muhtun veardde, ja daid morfologalaš ja semánttalaš oktavuodát vuodđosániide leat oalle eahpesystemáhtalaččat: *ihttin/ihttá* → *ihttánaga*, *dal* → *dallánaga*, *nu(vt)* → *nuvvánaga*. Guodán dáid hámiid dán dutkamušá olggobeallai. Nielsena (1932–1962) namuhan verbálasubstantiivavuđot *-naga*-hámiid in leat su ovdamearkka lassin áican, muhto máhcan sátnái *káffeboaldinnaga* kapihttalis 3.3.

Nielsena namuhan *-naga*-sániid vuolletippain dušše guokte tiippa – substantiiva- ja adjektiivavuđot hámit – leat dan máde produktiivvat, ahte daid ferte govvidit giellaoahpa geahččanguovllus. Ovdal substantiivavuđot *-naga*-hámiid

dárkilet guorahallama čujuhan nuppi dutkamuššii (Ylikoski 2014), mas gieđahalán sámegeiela vuollet guoktelogi iešguđetlágan adjektiivavuđot *-naga*-hámi (omd. *varasnaga*, *njuoskkasnaga*) ja buohtastahtán daid marigiela sullasaš *-riek*-hámiiguin (omd. *nočkâriek* 'njuoskkasnaga'), mat leat sihke hámi ja funkšuvnnaid dáfus nu seammaláganat, ahte dain soaitá leat oktasaš álgovuodđu. Maiddáid daid hámiid funkšuvnnat ng. depiktiiva sekundára predikáhttan leat viehka guhkkkin eret substantiivavuđot hámiin, ja dat eai gieđahallojuvvo dán artihkkalis.

Ovdal iežan dutkanmateriála analyisa fuomášuhtán, ahte vaikko substantiiva- ja adjektiivavuđot *-naga*-hámit orrot gullamin sihke buot Finnmarkku oarje- ja nuortasuopmaniidda ja mearrasámegillii, de sullasaš hámit eai leat geavahusas buot durdnossámegeiela suopmaniin (Mikael Svonni, persovnnalaš gulahallan álgojagi 2014).

3. Substantiivavuđot *-naga*-hámit giellaoahpa ja sátnvuorkká rájá alde

Substantiivavuđot *-naga*-hámit leat dokumenterejuvvon vuosttaš háve Knud Leema sátnegirjjis dan láhkai go oaidnit govvošis.

Varranaga, blódig, besmittet af Blod,
som der er kommen Blod paa,
cruentus.

Vuojgjanaga, besættet, besudlet af
Fædt, pingvi liqvore inqvinnatus.

Govus. Sámegeiela *varranaga* ja *vuodjanaga* Leema (1768) sátnegirjjis.

Badjelaš čuođi jagi manjelis Friis (1887) namuha seamma sániid, muhto addá muhtun lassiedieđuid: *varranaga*-hámi oktavuodas sus lea maiddáid variánta *varrana* (*värränaga*, *värräna*). Son namuha maid ovdamearkka dihte hámiid *muottanaga* ja *muöttan* mearkkašumiin 'tilsneet, med Sne bedækket', *vinanaga* 'beruset af Brændevin' ja bajábeale *ganjalnaga* 'vædede af Taarer' (1) ja karakterisere dieid advearban. Sáni *vuogjanaga* son goit meroštallá sihke advearban ja adjektiivvan, ja *värräna(ga)* ges adjektiivvan; son maid namuhastá sátnegirjji

morfoloogijaoasis, ahte *-naga*, *-na* lea adjektiivageažus mii vuhtto muhtun hárvve sánis (Friis 1887: LI). Mañit dutkit leat dattetge meroštallan dákkár sániid advearban, muhto vaikko Nielsen ja su mañisboahttit eai oro buktán ovdan cealkkaovdamearkkaid *-naga*-hámiid geavahusas, de Friis namuha cealkaga (1) lassin nomengihpu *várránaga gietta* 'blodig Haand' ja Nielsen ges giella-oahpastis *dai 'gēnâgâ-gâʒʒâk* 'negler som er besmurt med deig' (Nielsen 1926: 288) ja sátnegirjjistis *dai 'gēnâgâ-giedâk* 'hender med deigrester på' (Nielsen 1932–1962 s.v. *nâgâ*). Dánlágan ovdamearkkat eai oro sudno mañjá namuhuvvon.

Vuollelis guorahalan dálá sámegiela substantiivavuđot *-naga*-hámiid morfoloogija, syntávssa ja semantihka. Dutkanmateriálan leat moaddečuđi cealkaga, main leat sullii njealljelogi iešguđetlágan *-naga*-hámi.

3.1. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid morfoloogija

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid sadji sámegiela morfoloogijas lea substantiivvaid sojaheami ja substantiivavuđot advearbbaid ja adjektiivvaid gaskkas. Badjelis bođii ovdan, ahte adjektiivvan dáid hámiid lea gohčodan dušše fal Friis, ja su mañjá hámit dego sátnegirjjiid ja giellaoahpaid dábáleamos ovdamearka *varranaga* leat gohčoduvvon advearban (omd. Nielsen 1926: 182; Nickel & Sammallahti 2011: 326, 425, 438, 653). Nuppe dáfus dutkit leat Nielsena rájes buohtastahtán *-naga* essiivva kásusgehčosiin *-n*, ja muhtumin govvidan hámiid dego *varran*, *varrana* ja *varranaga* synonyman (omd. ovdalaččas namuhuvvon gáldut ja Nielsen 1926: 353), muhtumin ges smávva semánttalaš erohusaiguin: Nielsena (1932–1962 s.v. *nâgâ*) mielde ovdamearkka dihte sáni *varranaga* ja essiivva *varran* erohus lea dat, ahte vaikko goappašagaid mearkkašupmi lea sullii 'varain durdon', de *varranaga* govvida unnit durddideami go *varran*. Nickel ja Sammallahti (2011: 653) ges govvideaba hámiid *varran(a(ga))* ja *baikan(a(ga))* suorggiduvvon advearban, muhto nuppi sajis (s. 326) *baikan(a(ga))* lea sudno ovdamearka essiivva adverbála geavahusas. Vaikko essiivvat nugo *varran* ja *muohtan* geavahuvvojit mángga funkšuvnnas mat essiivvas obalohkáii lávejit leat (Ylikoski, boahhtimin a), de hámit nugo *varrana* ja *muohtana* eai geavahuvvo čállingielas jur ollege; oktan sivvan soitet leat

giellagáhttejeddiid ávžžuhusat garvit daid goit oahppogirjiin (*Čállinrávagirji* 2003: 72).³

Guhkes *-naga*-hámiid morfologijja ferte rievtti mielde govvidit substantiivvaid nominatiivva iige essiivva vuodul, dasgo hámiin dego *jáffonaga* ja *muorjesáhppenaga* oaidnit dábálaččat soggevoálaid allegrooatnuma, man eat láve seamma láhkai oaidnit eatge gullat essiivahámiin. Dasa lassin *-naga*-hámit maid vuodđun leat konsonántamáttasubstantiivvat eai vuodđduva essiivahámiide nugo mat *sámil* : *sámilin* (→ *sámilinaga) dahje *vuiddas* : *vuiddasin* (→ *vuiddasinaga), muhto njuolgga (allegro)nominatiivvaide (*sámil* → *sámilnaga*, *sámelnaga* ja (*vuiddas* →) *vuiddasnaga*). Maiddái plurale tantum -sánis *mihcamárat* lea vejolaš ráhkadit hámi *mihcamárnaga* (27) seamma láhkai go ovdamearkka dihte goallossáni *mihcamárbeaivi*, ja oppalaččat sáhttáge dadjat, ahte substantiivavuđot *-naga*-hámiid ráhkadeapmi lea morfologijja dáfus goallosteapmi.

Muhtumin vuhttojit cealkagat, main morfemat nugo mat *mála naga* (6) ja *betonaga naga* (8) leat čállon sierra, muhto sivvan dása soaitá leamaš dihtoriid sátnedárkkistanprográmma, mii ii leat dohkkehan lunddoleamos čállinhámiid *betonganaga* ja *málanaga*, muhto baicce čádjidahtán čáliid čállit morfemaid sierra. Dása boadán ruovttoluotta kapihttaliin 3.2 ja 4.

3.2. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid syntákssa

Substantiivavuđot *-naga*-hámiid syntávssa eai leat dutkit dán rádjai jur guorahallan, dasgo eatnasat leat namuhan daid dušše sátnovuorkká ovttaskas oassin. Dalle daid leat gohčodan advearban, earret Friis (1887) gii karakterisere moadde sáni maid adjektiivvan. Ovdalaččas namuhin Friisa ja Nielsena nomengihpuid, mat dálá čállinvuogi mielde leat *varranaga giehta*, *dáigenaga gaccat* ja *dáigenaga gieđat*. Dát leat sudno áidna ovdamearkkat, main *-naga*-hámiin lea dan mađe konteaksta, ahte daid sáhttá dulkot attributtan substantiivvaide, maid viidát konteavsttas mis eai goit leat dieđut. Soai eaba namut ovttage albma cealkkaovdamearkka iežaska giellaoahpain, ja leabage easka Sammallahti ja Nickel geat ovdanbuktiba ovdalis oidnon ovdamearkkaid (3–5) sámegiela syntávssa govvádusain. Soai gohčodeaba *-naga*-hámiid predikatiivan, ja diet orruge leamen lunddolaš analysa, muhto heive dušše sullii beallái autenttalaš hámiin mu dutkanmateriálas. Nubbi bealli ges

3 Áidna autenttalaš čállingiela *-na*-hápmi man dovddan gávdno sálbmametrihka mearridan sálbmavearsas *Du muođuid oainnán láđisin / du gilládettiin varrana. / ...* (*Sálbmagirji II* 2005: Sálbma 410).

geavahuvvojit substantiivva attribuhttan, gihpuid *varranaga giehta* ja *dáigenaga gaccat* láhkai. Nielsena *dáigenaga*-ovdamearkkaid buohta sáhtttá lasihit, ahte son čállá sániid *dai'gěnágâ-gâʒʒâk* ja *dai'gěnágâ-giedâk* goallossázuiguin, ja giella-oahpastis son namuhastá *dai'gěnágâ-gâʒʒâk* ovdamearkan advearbbain, mat geavahuvvojit goallossubstantiivvaid álgoossin seamma láhkai go ovdamearkka dihte *dáppe* sánis *dáppeolbmot* (*dabbě-ol'bmuk*) (Nielsen 1926: 288).

Badjelis lean deattuhan, man unnán ovddit dutkit leat buktán ovdan ovdamearkkaid, mat muitalivčče *-naga* birra eanet go ovttaskas sátnehámiid leksikála mearkkašumiid. Vuolábealde buvttán dál ovdan iežan dutkanmateriála autentalaš cealkagiid, maid bokte sáhttit áddegoahtit substantiivavuđot *-naga*-hámiid luonddu dárkileappot go mii ovddit dutkiid steriila ovdamearkkaid vuodul leamaš vejolaš. Jus gáldu ii leat sierra namuhuvvon, ovdamearkacealkagiid gáldu lea Sámi korpus.⁴

- (6) *Galggašin gal buorástahttit, muhto dalle duolvvidan du suorbmái, moddjá son ja čájeha gieđa mii lea mála naga.*
- (7) *Galggašin gal buorástahttit, muhto dalle duolvvidan du gieđa, Tine moddjá ja čájeha málanaga gieđaid.*
- (8) *Leat menddo čábbát dáid vuorkkás vurkodit, lohká dáiddakonserváhtor Snarby ja hervvoša Ivvára dáidu dáidaga hábmet betonga naga fielluiguin.*
- (9) *Mus šaddet suorpmat nu vuodjanaga!*
- (10) *Mus ii lean gáržžohallandovdu, eambo ahte lei eannjehas go lei nu várra- ja guopmonaga.*
- (11) *Lea ain olu muohta. Giettit áibbas muohtanaga.*
- (12) *Garrasit roasmmohuvvan Sparbo muitala iežas dakkaviđe ádden ahte dievdu lei garrasit roasmmohuvvan, go ii nagodan lihkestit, ja go áma-deadju lei visot varranaga.*
- (13) *Dábálaš jurdda sápmelaččaid birra lea dat ahte sámít leat eksotalaš duoddariid ássit, boazodoallit, geat juiget ja derpet meavrresgáriid ja leat olgosoaidnit duolvasat ja giehpanaga.*
- (14) *Dávjá drag race vuoddjiin leat oalle čáhppes ja oljonaga gieđat ja biktasiin*

4 Buot ovdamearkkat leat originála hámis iešgudetlágan čállinfeillaiguin, maid in leat divvon. Nu mo badjelis namuhin, morfemat maid gohčodan *-naga*-hápmiin čállojuvvojit muhtumin sierra nu go *mála naga* (6) ja *betonga naga* (8), ja gávdnojit maiddái standardiserejuvvon čállingiela ektui boastut čállon hámit dego *várra- ja guopmonaga* (10), maidda manjelis ieš čujuhan rivttes dahje goit eanet vuorddehahti hámiin (*málanaga, betonganaga, varra- ja guomonaga*) dalle go álgoálgosaš čállinhámit eai leat guorahallama guovddážiis.

oljo ja giehpadielkkut.

- (15) *Áiggui goivestit čázi, muhto háhppehii ovdal dan áicat iežas giehpanaga ámadaju.* (Gaski ja earát 2004: 32)
- (16) *Das leat guovttelágan ullo, guhkes vuodjanaga ulloguolggat man mielde čáhci golgá ja finna uvjalágan ullut gorut vuostá mii ligge.*

Leema (1768) rájes dokumenterejuvvon *varranaga-* ja *vuodjanaga-*hámiid (9, 12, 16) lassin *-naga* laktása maid uhcit eanet ođđaset loatnasániide: *málanaga* (6, 7), *betonganaga* (8) ja *oljonaga* (14) lassin oaidnit maid *alkoholanaga* vuolábeale ovdamearkkas (22), ja danne go gávdnojit maid ovdalis namuhuvvon hámit dego *muorjesáhppenaga*, *vuoiddasnaga* ja *mihcamárnaga* (27), de *-naga-*hámiid produktiivavuhtii eai oro gávdnomin makkárga morfologalaš ráddjehusat. Ovdamearkka (10) čájehan konjunkšunredukšuvnna (*varra-* ja *guomonaga* dan sadjái go seamma láchkai vejolaš *varranaga* ja *guomonaga*) mearkkašumi guorahalan vel mañnelis kapihttalas 4.

Mii fas goská syntáksii, substantiivavuđot *-naga-*hámit doibmet sihke predikatiivan (6, 9–13) ja attribuhttan (7–8, 14–16). Eará funkšuvnnat eai rievtti mielde jur leatge (muhto geahča ovdamearkka 26). Predikatiiva cealkagiin vearban lea kopula *leat*, dan dynámalaš vástta *šaddat* (2, 9) dahje kopula sáhttá váilut (11). Giellaoahpaid ovdamearkka (4) lágan sekundára predikáhttan *-naga* ii mu materiálas geavahuvvo, muhto dan sáhttá álkit dulkot predikatiiva funkšuvnnaid vuollešládjan. Attributiiva funkšuvnnain *-naga* lea álo oaivesáni ovddabealde, muhto das lea maid dárkilet sadji nomengihpu siskkobealde: gihpus *oalle čáhppes* ja *oljonaga giedat* (14) *oljonaga* lea bálddalaston adjektiivvain *čáhppes*. Adjektiivvaid láchkai lea maid *giehpanaga* (15) man posišuvdna lea genitiivaattribuhta ja substantiivva gaskkas; **giehpanaga iežas ámadadju* livččii seamma boastut go **čáhppes iežas ámadadju*. Maiddái predikatiiva funkšuvnnain *-naga-*hámit bálddalastojit adjektiivvaiguin, muhto cealkaga (13) predikatiivvas *duolvasat* ja *giehpanaga* oaidnit, ahte *giehpanaga* spiehkkasa čielga adjektiivvain, main leat dábálaččat sierra mánggaidlogu hámit. Vel okta adjektiiválágan iešvuohta lea dat, ahte *-naga-*hámiin soitet leat nanusmahtti adverbiala merrosat nugo gihpuin *nu vuodjanaga* (9) ja *áibbas muohtanaga* (11).

Maiddái essiivvas leat sullasaš funkšuvnnat, mii orru maid leamen guovddáš siva dasa, ahte *-naga-*hámit leat dulkojuvvon dihtolágan essiivahápmiin. Dán oktavuodas ii leat vejolaš guorahallagoahtit sámegiela essiivva buot funkšuvnnaid (maid birra Ylikoski, boahtimin a), muhto lea doarvá konstateret ahte eanaš

predikatiiva *-naga*-hámiid lea vejolaš buhttet essiivvain, omd. *suorpmat šaddet nu vuodjan(aga)*, *giettit leat áibbas muohtan(aga)*, *ámadeadju lei visot varran(aga)*, ja adjektiivpredikatiivvaidge heive bálddalastit substantiivvaid essiivahámiiguin (... *leat duolvasat ja giehpan*). Essiivva ja *-naga*-hámiid seammasullasašvuhtii gullá maiddá dat, ahte essiivvasge ii leat sierra mánggaidlogu hápmi (vrd. ...*lea duolvvas ja giehpan* ja ...*leat duolvasat ja giehpan*). Essiivva ja *-naga*-hámiid funktionála oktavuoha boahtá bures ovdan maid ovdamearkkas (17):

- (17) *Geahča vuolosvuolppu, dat lea buot luotnin ja suoidnenaga.* (García Lorca 2000: 27)

Essiiva ii goit oro goassege heivemin attribuhttan: **vuodjan suorpmat* dahje **málan gieđat* eai sámegielas gávdno. Dáid fuomášumiid vuodul livččii goit váttis čuoččuhit, ahte adjektiiválágan *-naga*-hámit leat muhtunlágan kásusat dahje ahte essiiva ii livčče albma kásus.⁵ Ferte goit ođđasit árvoštallat measta buot ovddit dutkiid oainnu, man mielde *-naga*-hámit leat advearbbat.

Advearbbaid sátneluohkká lea áinnas beakkán das, ahte dan sisa soitet gártat measta buot sánit mat eai leat vearbbat, substantiivvat dahje adjektiivvat, muhto eaktun dása lea dábálaččat dat, ahte ng. advearbbas eai leat čielga iešvuodát, maid dihte dan sáhtášii analyseret eará sátneluohká lahhtun. Substantiivavuđot *-naga*-hámiin dákkár iešvuodát goit leat, muhto konteavsttahiis sátnegirjeartihkka-liin dat eai leat boahtán oidnosii. Vaikko sátneluohká meroštaladettiin ferte muhtumin váldit vuhtii maid sáni semantihka, juo ovdal boahtevaš kapihttala semánttalaš fuomášumiid sáhtta dadjat, ahte substantiivavuđot *-naga*-hámit eai modifisere daguid ja doaimmaid – nu mo advearbbat dávjá dahket – muhto baicce hui konkreetta entitehtaid, maidda čujuhit sihke attributiiva *-naga*-hámiid oaivesánit ja predikatiiva *-naga*-hámiid subjektarefereanttat. Go *-naga*-hámit leat cealkagis álo juogo attribuhtat dahje predikatiivvat, de syntávssalaččat dat dieđus láhtejit hui seamma láhkai go adjektiivvat.

5 Ovdamearkan das, ahte essiivvas ges leat ollu eanet funkšuvnnat, main *-naga* lea veadjemeahtun, leat čuovvovaš cealkagat, maidda ovdalis namuhuvvon hámit *muohtanaga*, *oljonaga* ja *vuodjanaga* eai heive – eai ovdamearkka dihte temporála adverbiálan (i), eai predikáhta komplemeantan (ii) eai ge resultatiiva sekundára predikatiivan (iii):

- (i) *Bievlan lea maid olu eará maid sáhtta bargat, maid muohtan (~ *muohtanaga) ii sáhte.*
 (ii) *Sáhtát geahččat govaid: leat gohčoduvvon máilmmi duolvaseamos oljun (~ *oljonaga).*
 (iii) *Guovžaduoljít leat ovdal leamaš sin gávpegalvun, buoidi lea vuššojuvvon vuodjan (~ *vuodjanaga) ja fas geavahuvvon dálkasin.*

Duohta lea, ahte *-naga-hámiin* eai oro leamen komparatiiva- ja superlatiivahámit, muhto leat maiddá mánga eará adjektiiválágana, mat eai deavdde buot prototiippalaš adjektiivva gáibádusaid. Vuosttažettiin orru leamen nu, ahte komparašuvdna ii obalohká heiveše *-naga-hámiid* semantihkkii (**Máret lea giehpánagat go Máhtte*). Ovdamearkka dihte sániin *boahtte, dálá, dihto, dološ, ollis, sierra ja rievttis* dahje substantiivavuđot suorggádusain dego *geađgái, moh-torkeahtes ja ipmilmeahttun* illá leat buot sojahanhámit ja funkšuvnnat mat adjektiivvain lávejit, muhto daid liikká sáhtá gohčodit adjektiivain. Dan dihte orošii vejolaš analyseret maiddá *-naga-hámiid* adjektiivain. Giela oppalaš áddejupmái dát livččii earenoamáš ávkkálaš danin, go dákkár diehtu muijalivččii earret eará giellaohppiide oktageardánit dan, ahte ovdamearkka dihte Nickela ja Sammal-lahti (2011: 425, 438) cealkagiid (3–4) *giehpánaga* lea čielgasit nuppelágan sátni go advearbbat *botnjut* ja *gahperahtta*, maida soai *-naga-hámiid* buohtastahttiba. Manit hámit áinnas geavahuvvojit iešguđetlágan adverbála funkšuvnnain, muhto *-naga-hámit* eai.

Stuorra dutkanmateriála láve dájá sístisdoallat maiddá cealkagiid, mat eai oro heivemin guorahallon fenomena prototiippalaš geavahussii; dat soitet dalle leat muhtumiid mielas njulgstaga eahpegiellaohpalaččat dahje goit dagahit hástalusaid dutkiide, geat háliidit govvidit olles giela logalaš giellaohpalaš vuogádkan:

- (18) *Muittán healkkehin go nubbi boltasii muorramáddagis varranagan.*
 (19) *Mun durddidin daid iežaset ássankievkkana go vihken dakko čađa ja ledjen vilges dáige naga.* (Jávrrí Juhán Niillas 1998: 106)

Ovdamearkka (18) *varranagan* orru sístisdoallamin essiivva kásusgehčosa, man eat galggaše vuordit *-naga-hámiin*, mat leat govviduvvon essiivvalágan advearban. Vaikko dákkár hámit eai leat dábálaččat eaige buohkat ane daid buorin giellan, de dat heivejit viehka bures dan minstarii, man sáhtá sárgut hámiin mat muđui adjektiivvaid láchai doibmet predikatiivan ja attribuhttan. Cealkaga (18) *varranagan* ii doaimma attribuhttan iige oktageardánis kopulacealkaga predikatiivan, muhto sekundára predikatiivan posišuvnnas, mas dábálaš adjektiiva ferte leat essiivvas: *ruđahis olmmoš lea ruđaheapme*, muhto jus son ovdamearkka dihte boltasa, de son *boltasa ruđaheapmin* dan sadjái go **...boltasa ruđaheapme*. Suffiksa *-naga* ii goit oro leamen dan mađe «nominatiiva» ahte dange ii sáhtáše cealkagis (18) geavahit (vrd. ovdamerki 26).

Jus dulkot substantiivavuđot *-naga*-hámiid lagamustá adjektiivvan, nu mo daid syntávssa, semantihka ja maiddá morfoloģiija vuodul lea lunddoleamos dahkat, earenoamáš hástalussan báhcá ovdamearkka (19) sániid *vilges dáige naga* analyseren, beroškeahhtá das galgágo dat čállojuvvot ná vai guoktin sátnin *vilges dáigenaga*. Hámi *dáigenaga* daninassii heive analyseret adjektiivvan sihke predika-tiiva posišuvnnas ja juo Nielsena namuhan substantiivagihpuin dego *dáigenaga giedat*, muhto ovdamearkkas lea fárus adjektiiva *vilges*, mii lea konseptuálalaččat substantiivva *dáigi* attribuhtta. Dán dihte orošii lunddoleamos jurddašit sániid *vilges dáigenaga* kásuslágan nomengihppun nugo *vilges dáigin*, dahje jus *dáige* ja *naga* galgaba áddejuvvot guoktin sátnin, de olles gihppu sulastahtá postposi-šuvdnagihpuid ja sullasaččaid struktuvrra nugo gihpus *vilges dáiggi siste*. Dán ovttaskas ovdamearkka vuodul guorrasan álkibut vuosttaš molssaektui, vaikko livččiige menddo roahkkat karakteriseret *-naga* kásusgeažusin (muhto vrd. Nickel & Sammallahti 2011: 326).

Dákkár morfemat orrot heivemin sámegiela struktuvrii masa gullet maiddá dakkár fenomenat go Ylikoski (2009: 198–199) guorahallan «*-ráigge*-kásus» nugo mat ráhkadusain *uhca ráigeráigge* ja *dan sevdnjes geaidnoráigge* dahje sullasaš *-guora*-morfema geavahus gihpus *Norgga* ja *Ruota rádjeguora*. Dákkár ráhkadu-said sáhtášii Haspelmath (1996) sániiguin gohčodit transpositionála dahjege sátneluohká molsu sojaheapmin. Son earuha nu gohčoduvvon olgguldas ja siskkáldas sátneluohkáid ja oaivvilda dainna dan, ahte *-naga*-hámiin ovdamearkka dihte substantiiva *dáigi* seailluha nu gohčoduvvon leksemasátneluohká mii stivre ráhkadusa siskkáldas syntávssa (nugo adjektiivvaattribuhta *vilges*) seammás go ráhkadusa olgguldas morfosyntáksa lea adjektiivvaid morfosyntáksa dan láhkai go badjelis leat oaidnán. Seamma láhkai doaibmá ovdamearkka dihte fuolkegiela ungaragiela adjektiivvasuffiksa *-ú/-ű* nugo mat nomengihpus *egy lila szemű nyúl* 'okta lilačalmmat njoammil', mas *lila szemű* 'lilačalmmat; lila čalmmiiguin' ii leat goallossátni muhto substantiivavuđot adjektiiva *szemű* mii lea seailluhan substan-tiivii *szem* 'čalbmi' gullevaš adjektiivvaattribuhta *lila*. Nuppiid sániiguin *-ú/-ű* ja sámegiela *-naga*, *-ráigge* ja *-guora* leat prototiippalaš sojahanmorfemaid ja dábálaš suorggideapmái gullevaš suorgásiid seadaš rádjaguovllus.

3.3. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid semantihkka

Bajábeale ráhkadusaid semantihkka lea viehka normála ja áddehahtti sidjiide, geat máhttet doarvái sámegiela. Nu mo juo Leema (1768) rájes leamaš dihtosis,

substantiivavuðot *-naga-hámiid* konkrehta vuodðomearkkašupmi lea 'X:in durdon'. Dat, geat ja mat ná leat durdon, leat olbmot, eallit, daid rumašlahtut ja obalohkái buotlágan konkrehta heakkahis dinggat mat sáhttet durdut. Vuodðosátnin leat substantiivvat, mat čujuhit ávdnasiidda ja materiálaide, mat sáhttet durddidit: *olbmot, gieđat, suorpmat, ámadeajut, báiddit, fiellut ja fatnasat* sáhttet leat *vuodjanaga, jáffonaga, muorjesáhppenaga, betonjanaga, málanaga, dáigenaga, muohtanaga, varra- ja guomonaga, giehpanaga, oljonaga ja vuoiddasnaga*. Dákkárat leat *-naga-hámiid* dábáleamos refereanttat, ja konteavsttain boahdá dávjá ovdan, ahte dat ávdnasat duodaid leat durddidan juoidá mii ii prinsihpas galggaše durddiduvvot. Listtu sáhtta joatkit ovdamearkka dihte *luhčanaga juvllaiguin, sáttonaga jonaiguin, gáfenaga stensiillaiguin, suoidnenaga hiittamiiguin ja gágirnaga čuoigánláhttuiguin*. Durdi lea dalle dábálaččat bázahus man nu stuorát ollisvuodas mii ii leat ollásit jávkan, muhto áigeperspektiivva haga seammasullasaš dilli lea ovdamearkka dihte dalle go *visti* lea *guohpanaga*, vaikko guohpa sáhtta leat ain lassáneamen dan sadjái go bázahussan.

Gávdnojit goit *-naga-hámit*, mat eai govvit čielga durddideami, muhto dušše dan, ahte mii nu lea uhcit eanet gokčon eará ávdnasiin. Ná lea dilli ovdamearkka dihte cealkaga (16) govvidan sávzaguolggaguin, mat leat lunddolaččat *guhkes vuodjanaga ulloguolggat*; muhtun láibunrávvagis njulgestaga ávžžuhit láibut láibbiid *oljonaga gieđaguin*. Nuppe dáfus sáhkan ii leat álo bajáš, muhto maid earálgan ávdnasiid kontaminašuvdna nugo mat aviisabajilčállagis *Kárášjoga juhkančáhci baikanaga*. Čuovvovaš ovdamearkkain ges váilot sihke sávakeahtes durddideami ja gokčon bajáža komponeanttat:

- (20) *Čuođi guorpmis soaitá okta guorbmi leat gollenaga.*
 (21) *Ruvkedoaimma maid Store Norske lea jurddašan, čilge Often, lea mollet bávtti čievran, fievrredit gollenaga čievrra suddadanfitnodahkii, go Kárášjogas ii leat, ja guođđit ruskačievrra báikái.*
 (22) *Min riikkas lea garra alkoholaláhka mii giel dá máinnusteames alkoholanaga gálvvuid, danin lea ge min mielas suorggahahtti lohpi man sosiálamínisttar attii.*

Cealkagiin (20–21) lea sáhka gollemálmmas, mii mollejuvvo čievran mii šaddá guorbmin, ja sihke *čievra* ja *guorbmi* soitet leat *gollenaga* – guhkkín eret das, ahte dat livčče (*buot*) *gollin*, muhto sisttisdoallet dušše unnán gollin, mii ii leat dalle durddidan maidege. Maiddái dárogiepla sániid (*med*) *spor av gull* sáhtta geavahit

omd. málmma birra, vaikko ii leatge bustávalaččat sáhka golleluottaid dahje -bázahusaid birra. Seamma láhkai cealkaga (22) *alkoholanaga gálvvut* sisttisdollet muhtun veardde alkohola mii ii leat gártan gálvui vahágis.

Lea goit dárbu divvut menddo njuolgga čuoččuhusaid, maid mielde -*naga*-hámiid nugo mat *dáigenaga*, *guollenaga*, *vuodjanaga* ja *varranaga* mearkkašupmi lea čielgasit nuppelágan go essiivvaid *dáigin* jna. Nielsena (1932–1962 s.v. *nâgâ*) mielde -*naga* mearkkašupmi lea dárogillii 'med rester av deig, fisk, blod, fett, tilsølt med, tilklint med, deig etc., men ikke så høi grad som essivformene'. Ođđaset Čállinrávagirjji (2003: 71) muitala, ahte *varranaga* mearkkaša 'veaháš naga, goikan varra', *varran* ges 'visot varran, njuoska varra'. Badjelis leat dattetge oaidnán dadjanvugiid *áibbas muohtanaga* (11) ja *visot varranaga* (12) mat čujuhit njuoska varrii ja stuorát varra- ja muohtameriide go essiivagihppu *veahá varran* ovdamearkkas (23):

- (23) *Ii lean eará uhca mearkkaš gállus ja gieđat veahá varran, muitala Irene Pettersen.*

Čállinrávagirjji (2003: 71) namuhan mearkkašupmi 'goikan varra' heive funet maid čuovvovaš cealkagii:

- (24) *Macbeth ángiruššamat šaddet varranaga tragedian, gos buot manná boastut loahpas.*

Dás *varranaga* lea geavahuvvon seamma abstrákta, metaforalaš mearkkašumis go masa dáro- ja ruotagiela *blodig* ja suomagiela *verinen* heivejit. Oaivesátni *tragediija* (*tragedia*) lea goit iežan dutkanmateriála áidna nomen man abstrákta referenta ii sáhte konkreettalaččat durdut ovdamearkka dihte varain, vaikko dárkilet ráddjehusaid oaivesániid hárrái lea váttis oaidnit. Dát lea seammás dán artihkkala áidna substantiivavuđot -*naga*-ráhkadus man sáhtta dulkot eahpedábalaš njulges vásttan eará gielaide sullasaš dajaldagaide (*blodig tragedi(e)*, *verinen tragedia*).

Nuppelágan spiehkastat leat olbmot, geat soitet leat olgguldasat omd. *giehpanaga* (13) dahje *vilges dáigenaga* (19), muhto maddái siskkáldasat dilis man sáhtta govvidit sániiguin *viidnanaga* ja *mihcamárnaga*:

- (25) *Veaháš viidnanaga Freda manai govi bajágeahčái, šlivgii moddii ja nu dohppii stuorra luossa.*

- (26) *Muhtimat čippostalle muohtaskálvvi alde ja rudje oktiinjalbmái viidnana-
naga, ja juhkanbollu, náhppi, vel gákka bálddas.* (Tapio 1997: 15–16)
- (27) *Hálešteimme gulul duoppil dáppil ja vuhtten su leamen mihcamárnaga,
boalddašii buorre mielain duhpáha ja bosodii gulul suovvarieggáid.*

Juo Friis (1887) namuha sáni *vinanaga* 'beruset af Brændevin', ja Nielsen (1932–1962 s.v. *nâgâ*) addá sátnái *viidnanaga* guokte mearkkašumi: vuorddehahti 'viinnain durdon' ja earenoamáš merkkášumi 'juhkaluvvan'. Ovdamearkkain (25–26) lea sáhka maŋit mearkkašumis, ja sáni leksikálaluvvan vuhtto maid das, ahte cealkaga (26) *viidnanaga* lea dutkanmateriála áidna substantiivavuđot *-naga*-hápmi, mii ii leat attribuhtha iige predikatiiva muhto *ruodjat*-predikáhtta-vearbba friddja adverbiála. Cealkaga (27) *mihcamárnaga* lea buorre ovdamearka suffivssa produktiivavuodas ja semánttalaš viidodagas: vuodđosátni lea nu abstrákta, ahte dan refereanta ii konkrehtalaččat sáhte durddidit maidege. Dákko suffivssa *-naga* mearkkašupmi lea sullii '-bázahusaiguin', mii dieđus heive measta buot dán rádjai guorahallon hámiid mearkkašumiide: «mihcamárbázahusaid» konkrehta dulkojumi eaktun lea cealkaga teakstakonteksta ja máilmmidiehtu das, makkár bázahusat Deatnogátti láddelaš turisttain soitet mihcamáraid maŋnjá leat – namalassii alkoholanağa varra dahje dan olgguldas dovdomearkkat. Dát vuodđosáni ektui abstrákta hápmi sáhttagé buohtastahttot kapihttalis 2 namuhuvvon Nielsena sátnegiriji ovdamearkkain *káffeboaldinnaga* 'med spor efter kaffebrenningen, tilsølt med kaffe siden det blev brent kaffe i den (om en gryte)'.

Eará abstrákta vuodđosániid in leat *-naga*-hámiin oaidnán, muhto boahttevaš dutkit sáhttet guorahallat, sáhttago gean nu ámadadju leat «*heahpatnaga*» go lea muitán ahte sáddii e-poastta mii lei «*suhttunaga*», seamma láhkai go sáhttit geavahit ovdamearkka dihte engelasgiela sániid *with traces of embarrassment/anger* – muhtumiid mielas dát orru leamen vejolaš sámegielas maid, vaikko autenttalaš ovdamearkkat eai iežan dutkanmateriálas gávdno. Boahttevaš dutkamušá fáddán guodán maid gažaldaga das, man muddui *-naga*-hámiid konkrehta vuodđosátnit fertejit leat ávnnassátnit nu mo eanaš bajábeale cealkagiin. Ovdamearkka (28) *boazonaga* orru viehka poehtalaš sátneválljen, muhto seamma sátni orru eatni-gielagiid mielas heivemin seamma bures maid iežan konstrueren ovdamerki (29).

- (28) *Bártni namma lei Máhtte, 28 jahkásaš boazosápmelaš. Nuoramus ja áinnut, sus ledje 5 boarrásit oappá. Boazonaga olbmuid mánná lei.* (Oskal 2010: 8)

- (29) ?*Máhtte lea vuodján biillain ovtta bohcco njeaiga, ja dan gal oidnet buohkat, go biila lea boazonaga.*

Dáid ovdamearkkaid *-naga*-hámit leat normála, fuomáškeattes produktiiva-vuođa rájá alde. Daid lea vejolaš dulkot ng. koeršuvdnan (eng. *coercion*) mainna earenoamážit konstrukšungiellaoahpas čujuhit ráhkadusaide, main dihto kategoriija geavahusas lea mielde muhtunlágan hutkáivuohta mii addá ráhkadussii odđa, vuorddekeattes mearkkašumi. Boađusin lea dasto kompromissa ráhkadusa prototiippalaš ja «boasttu» mearkkašumi ja giellavuođadaga fleksibilitehta gaskkas (Lauwers & Willems 2011). Cealkagiin (28–29) semánttalaš gealdu šaddá das, ahte *-naga*-hámis, man máttan lávejit leat dušše konkrehta ávnnassánit, lea dás *boazu* mii lea nu gohčoduvvon rehkenasttehahti substantiiva (eng. *countable noun*) mii čujuha eallái iige ávdnasii, muhto *-naga*-gehčosa dihte ferte dulkojuvvot ávnnasii mii sáhttá omd. biilla durddidit. Dása gullá maid muhtun mánáža kreatiiva dadjanvuohki, go hálai áhččásis dan birra, mo balvaravddat ledje *beaivvášnaga*.

4. Digaštallan ja loahpahus

Badjelis lean viggan oččodit substantiivavuđot *-naga*-hámiid leksikona bealde maiddái sámegeiela giellaoahpalaš deskripšuvdnii. Lean analyseren *-naga*-hámiid morfosyntávssa ja buktán ovdan mánaga argumeantta, man dihte dat eai galgga buohtastahttot essiivva *-n*-gehčosiin eai gohčoduvvot advearbange, muhto baicce galggašedje dulkojuvvot lagamustá suorggiduvvon adjektiivvan, vaikko eai deavddege buot adjektiivvaid kriteraid.

Váldoulbmilin leamaš duokjat ráiggážiid, mat giellaoahpaide leat báhcán, go *-naga*-hámiid produktiivavuhtii ja geavahussii ii leat giddejuvvon jur ollege fuomášupmi. Guorahallama mearkkašupmi sámegeiela geavaheddjiide ja ohppiid lea sávvamis seamma go sullasaš morfemaid govvádušain ovdit dutkamušain. Earenoamážit semantihka perspektiivvas lean ovdalis buktán ovdan dan, makkár lea *-naga*-hámiid prototiippalaš semantihkka (omd. *varranaga* (‘varain durdon’) *giedat*) ja makkárat leat spiehkastagat das (omd. *gollenaga čievra* ja *mihcamárnaga turista*).

Badjelis in leat jur veardidan sámegeiela eará gielaide, ja sámegeiela giella-gáhttejeaddjitge eai oro goassege váidalan, ahte *-naga*-hámit geavahuvvošedje dán áigge boastut dan ektui mo dat leat geavahuvvon «buori», klassihkalaš

sámegielas. Sivvan dása lea várra dat, ahte davvisámegiela *-naga*-hámit obalohkái ja substantiivavuđot hámit earenoamážit leatge juoga mas eai oro leamen čielga vástagat mange eará davvieurohpalaš gielas – eai davviriikkalaš eanetlogugielain, muhto eai gáidosetge ránnjágielain eaige eará sámegielainge, eai oba oarjjimus davvisámegiela suopmaniinge. Sáhttit nappo navdit *-naga*-hámiid earenoamážit davvisámegillii mihtilmas fenomenan ja kategoriijan, mii dahká davvisámegiela giellaoahpa áidnalunddogin nuppe láhkai go ovdamearkka dihte essiiva, mas leat vástagat mángga eará gielas (Ylikoski, boahtimin a). Davvisámegiela *-naga* lea nie muhtunlágan luksus, man haga oarjjimus suopmanat ja eará sámegielat birgejit áibbas bures, dasgo uhcit eanet seamma mearkkašumiid sáhttá almmuhit predikatiiva essiivvain (*gieđat leat varran, ruitu lea giehpan*) dahje attributiiva *-naga*-hámi sadjai goallossániin nugo mat *varragieđat* ja *giehparuitu*.

Nuppe dáfus lea áddehahti, ahte maiddái sámegielas lea atnu seammasullasaš substantiivavuđot adjektiivvaide go dáro- ja ruotagiela *blodig* ja *sotete/sotig* dahje suomagiela *verinen* ja *nokinen*. Sámegiela *-naga* earenoamáš gáržžes semantihkka ja morfologijja soitet goit sivvan dasa, ahte dat ii leat ovdal jur dulkojuvvon adjektiivasuorggisin. Danlágan hámiid dulkomii eai leat leamaš gárvves mállet ja kategoriijat eará gielladutkiid doabaarsenálain. Measta buot davvisámegiela fenomenaide gávdnojit iešguđetlágan vástagat eará gielain, muhto *-naga*-hámit leat liikká ovdamearka «jallas» kategoriijain mat Haspelmath (2007: 122) mielde eai oro njuolggá heivemin ovddeš taksonomiijaide, muhto gávdnojit ain measta juohke gielas mat eai leat ovdal doarvá govviduvvon. Substantiivavuđot *-naga*-hámiid prototiippalaš semantihka vuodul daid sáhtášii goit karakteriseret *kontaminatiiva* adjektiivvan, vaikko eará gielladutkiid doabaarsenálain eai dakkár doahpaga oro dán rádjai dovdange.

Dán dutkamusa bohtosiin lea maid okta oalle geavatlaš dimenšuvdna: Dasgo ovddit deskrišuvnnat eai leat govvidan substantiivavuđot *-naga*-hámiid čielgasit produktiiva kategoriijan, sámegiela sátnedárkkistanprográmma Divvun dovdá jagi 2014 dušše daid ovttaskas hámiid, mat gávdnojit sátnegirjjiin (Divvunprográmma birra gč. omd. Antonsen 2013). Dákkár hámit leat omd. *varranaga*, *vuodjanaga* ja *gáffenaga*, muhto eai omd. *guohpanaga*, *guomonaga*, *jiekŋanaga*, *loahppenaga*, *málanaga*, *mirkkonaga*, *muhkkenaga*, *muoldanaga*, *muorjesáhppenaga*, *oljonaga* dahje *sámelnaga*, vaikko dát geavahuvvojit iežan materiálas seamma lunddolaččat *-naga*-hámiid primára mearkkašumis 'X:in durdon' ja orrot leamen olles giellaservodaga mielas seamma buorit sánit go dat maid prográmma dohkkeha. Dán váillis leat guovttelágan sávakeahtes čuovvumušat: 1) čállit geat

háliidit mitalit *málanaga gieđa* dahje *betonaganaga fielluid* birra soitet fillehallat prográmmii mii evttoha, ahte galget čállit *mála naga gieđa* (6) dahje *betonaga naga fielluid* (8) birra dahje 2) sii soitet ollásit ballát geavaheames dán sámegillii mihtilmas dadjanvuogi man dihtorprográmma ii dovdda, ja nie leat duššiid dihte mielde láivudeamen sámegiela.

Dárkilet dieđut sámegiela struktuvrras veahkehit buohkaid sealluhit, geavahit ja ovddidit giela iežasláganin ja čállit dan riehta. Dán dutkamušá vuodul háliidan ávžžuhit, ahte sátnedárkkistanprográmmaid ráhkadeaddjit ja earát geat barget sámegiela geavaheami ovddidemiin anášedje buorrin ja geavahanvearan unnimustá ovdalis listejuvvon ávnnassátnevuđot *-naga-hámiid*, mat gullet davvisámegiel servodaga oktasaš gillii. Dálá máilmmis min suorpmat dahje biktasat šaddet dávjá maid banánajogurtanaga, spagettinaga ja beaivvášvuoiddasnaga, ja guollenaga tallearka soaitá rievtti mielde leat sushinaga, muhto dange sáhttá dáinna sámegiel dadjanvugiin mitalit. Earálgán hámiid nugo mat *mihcamárnaga* (27) ja *boazonaga* (28–29) rolla neutrála standárdagielas soaitá dárbbasit lassiguorahallamiid.

Gáldut

Materiála

García Lorca, Federico 2000: *Birtá Elle dállu*. Federico Garcia Lorca giehtačállosa vuodul. Ludolaččat heivehan ja čállán neavttára ja juoigi várás Harriet Nordlund. Heivehan, čállán ja jorgalan Magne Ove Varsi. [Guovdageaidnu]: [Beaivváš Sámi Teáhter]

Gaski, Harald & Solbakk, John T. & Solbakk, Aage (doaimm.) 2004: *Min njálm-málaš árbevierru. Máidnasat, myhtat ja mitalusat*. [Karášjohka]: Davvi Girji.

Jávrrri Juhán Niillas 1998: *Boaldimis báhtui. Suoma beale sámiid eváhkkomátki 1944–45:s ja sin Norgga beale ránnjáiid vásihusat dáid áiggiid*. Karášjohka: Davvi Girji.

Oskal, Sara Margrethe 2010: Dál ja dalle. – Sara Margrethe Oskal & Jovvna-Ánde Vest & Inga Ravna Eira & Ritva Nystad, *Dál ja dalle. Noveallat*. Karášjohka: Davvi Girji. 7–26.

Sálbmagirji II 2005. [Oslo]: Verbum.

Sámi korpus. UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat. <<http://gtweb.uit.no/korp/>> (veršuvdna 17.11.2014).
 Tapio, Ingrid 1997: *Riesasilki. Muitalusat ja divttat*. Kárašjohka: Davvi Girji.

Girjjálašvuohta

- Antonsen, Lene 2013: Čállinmeattáhusaid guorran. – *Sámi diedđalaš áigečála* 2/2013: 7–32.
- Čállinrávagirji 2003. Sámedikki giellaossodat ja Sámedikki oahpahuossodat. <<http://www.samit.no/callinravvagat.pdf>> (20.3.2014).
- Dixon, R. M. W. 2010–2012: *Basic Linguistic Theory*. 1–3. Oxford: Oxford University Press.
- Friis, J. A. 1887: *Ordbog over det lappiske Sprog*. Christiania: Jacob Dybwad.
- Haspelmath, Martin 1996: Word-class-changing inflection and morphological theory. – Geert Booij & Jaap van Marle (doaimm.), *Yearbook of Morphology* 1995. 43–66.
- Haspelmath, Martin 2007: Pre-established categories don't exist: consequences for language description and typology. – *Linguistic Typology* 11: 119–132.
- Lagercrantz, Eliel 1939: *Lappischer Wortschatz*. I–II. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Lauwers, Peter & Willems, Dominique 2011: Coercion: definition and challenges, current approaches, and new trends. – *Linguistics* 49 (6): 1219–1235.
- Leem, Knud (Canutus) 1768: *Lexicon Lapponicum bipartitum*. Nidrosiae: Seminarium Lapponicum Fridericianum.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1926: *Lærebok i lappisk*. I. *Grammatikk*. Oslo: A.W. Brøgger.
- Nielsen, Konrad 1932–1962: *Lappisk ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: H. Aschehoug & co. (W. Nygaard).
- Ravila, Paavo 1951: Totuus ja metodi kielitieteessä. – *Virittäjä* 55: 113–122.
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárašjohka: Davvi Girji.
- Ylikoski, Jussi 2009: *Non-finites in North Saami*. Helsinki: Finno-Ugrian Society.
- Ylikoski, Jussi 2014: Kieliopin arvoituksia marissa ja pohjoissaamessa: depiktii-viset suffiksit *-ńek* ja *-naga*. – Nobufumi Inaba & Jorma Luutonen & Arja Hamari & Elina Ahola (doaimm.), *Juuret marin murteissa, latvus yltää*

Uraliin. Juhlakirja Sirkka Saarisen 60-vuotispäiväksi 21.12.2014. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 415–432.

Ylikoski, Jussi (boahtimin a): Essive in North Saami. [Giehtačálus.]

Ylikoski, Jussi (boahtimin á): Kásusgehčosat dielkodávddas? Fuomášumit sáme-giela (-)naga álgovuođu ja degrammatikalisašuvnna birra. [Giehtačálus.]

Denominal forms with *-naga* in North Saami: Between grammar and lexicon

This article discusses the morphology, syntax and semantics of the previously under-described suffix *-naga* in present-day written North Saami. More precisely, the study presents a detailed description of denominal forms with *-naga* such as *varranaga* ‘stained with blood’, *málanaga* ‘stained with paint’ and *betonganaga* ‘stained with concrete’. Forms with *-naga* have traditionally been labeled adverbs in dictionaries but have largely been ignored in grammatical descriptions of North Saami. Investigation into the morphosyntactic and semantic functions of the form in actual language use suggests, however, that *-naga* is best analyzed as a productive derivational suffix that is used to turn mass nouns denoting substances into “contaminative adjectives” that describe mostly unwanted states of objects covered in the substance in question. Although forms with *-naga* lack the comparative and superlative forms common to ordinary adjectives in North Saami, they exhibit typical adjectival properties in that they occur in predicative and adnominal modifying functions, e.g., *Giehta lea varranaga/málanaga/betonganaga* [hand be.3SG blood/paint/concrete.naga] ‘the hand is stained with blood/paint/concrete’ and *varranaga/málanaga/betonganaga giehta* ‘a hand stained with blood/paint/concrete’. In addition to the most prototypical contaminative meaning of *-naga*, it is also occasionally used in more abstract and creative functions, such as *varranaga tragediija* ‘bloody tragedy’ or *mihcamárnaga* [Midsummer.naga] ‘with remnants of (having celebrated) Midsummer’.

Keywords: adjectives, derivation, essive, North Saami, word-formation

JUSSI YLIKOSKI

UiT The Arctic University of Norway

jussi.ylikoski@uit.no